

Zbornik Instituta za kriminološka
i sociološka istraživanja
2020 / Vol. XXXIX / 1 / 27-46
Originalni naučni rad
Priljeno: 15. marta 2020. godine
Prihvaćeno: 27. aprila 2020. godine
UDK: 343.95:343.261-052

CRTE LIČNOSTI I PORODIČNI KONTEKST KOD OSUĐENIH LICA, PRIPADNIKA SLUŽBE ZA OBEZBEĐENJE U KAZNENO- POPRAVNOM ZAVODU I OPŠTE POPULACIJE*

Marija Vučićević*

Fakultet za medije i komunikacije, Beograd

Janko Međedović*

Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd

Cilj ovog istraživanja je da se ispita postojanje razlika između pripadnika službe za obezbeđenje u kazneno-popravnom zavodu, osuđenih lica i kontrolne grupe, u stepenu izraženosti bazičnih crta ličnosti, crta Mračne tetrade, kao i razlike na varijablama porodičnog konteksta (porodična disfunkcionalnost, siromaštvo u detinjstvu i broj sibilniga). Uzorak se sastojao od tri grupe po 100 ispitanika i to: osuđenih lica na izdržavanju kazne, pripadnika službe za obezbeđenje i opšte populacije bez istorije kriminalnog ponašanja. Za operacionalizaciju varijabli koristili smo: Dirty Dozen za crte Mračne trijade, Skalu Sržnog Sadizma - VAST, Mini IPIP – 6 za bazične crte ličnosti, kao i skalu nepovoljnog okruženja i upitnik konstruisan za potrebe ovog istraživanja, za varijable porodičnog konteksta. Očekivali smo da će u grupi osuđenih lica biti najizraženije crte ličnosti Mračne tetrade i najveća izraženost nepovoljnog porodičnog okruženja a najmanje izražene crte ličnosti Saradljivost, Savesnost i Poštenje. Većina postavljenih hipoteza nije potvrđena, međutim, one koje jesu uglavnom se odnose na porodični kontekst. Diskriminativna analiza

---

* Ovaj tekst je nastao kao rezultat na projektu "Kriminal u Srbiji: fenomenologija, rizici i mogućnost socijalne intervencije" (broj 47011) koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja RS

* E-mail: marija.vucicevic.20161526@fmk.edu.rs

* E-mail: janko.medjedovic@fmk.edu.rs

pokazula je da opštu populaciju karakteriše niža Savesnost i niži broj siblinga u odnosu na osuđena lica. Ova analiza dalje pokazuje da pripadnike službe obezbeđenja odlikuje bolji porodični odnosi i više Poštenje u odnosu na osuđena lica. Odstupanja od postavljenih hipoteza u velikoj meri mogu biti proizvod metodoloških ograničenja istraživanja - upotrebljenih instrumenata i nedovoljne kontrole u procesu prikupljanja podataka.

KLJUČNE REČI: Ličnost / Mračne crte ličnosti / Porodica / Osuđena lica / Služba za obezbeđenje

UVOD

Cilj ovog istraživanja je da se bolje upoznaju psihološke i sredinske karakteristike osoba u okviru Sistema za izvršenje krivičnih sankcija – lica lišenih slobode i pripadnika službe za obezbeđenje.

Pregledom literature uspeali smo da pronađemo samo istraživanje koje je sprovedeno u Poljskoj sa ciljem da se ispita povezanost između nivoa stresa, nivoa porodične funkcionalnosti i nivoa agresije kod pripadnika službe za obezbeđenje. Rezultati su pokazali da je porodična funkcionalnost negativno asocirana sa agresivnošću kod ovih ispitanika (Herberger & Magda, 2015). Nismo uspeali da pronađemo više istraživanja koja se odnose na službu obezbeđenja pa se stiče utisak da je ova populacija nepravедno zapostavljena, te je ispitivanje upravo njih bio jedan od glavnih ciljeva našeg istraživanja.

Opšte poznat eksperiment na Stanfordu, “The Stanford Prison Experiment” (Haney, Banks, & Zimbardo, 1973), govori u prilog sigurnoj promeni ponašanja u zatvorskom okruženju. Upravo o tome je, bazirano na 30 – godišnjem iskustvu, pisao Filip Zimbardo (Philip Zimbardo), američki psiholog i profesor emeritus univerziteta Stanford, u svojoj knjizi „Lucifer effect“. On piše o eksperimentu koji je izvodio na Stanfordu, ali i o događajima u zatvoru Abu Ghraib tokom rata u Iraku. Objasnjava da Luciferov efekat u pogodnom okruženju podrazumeva transformaciju ljudskog karaktera koja se manifestuje tako što se “dobri ljudi upuštaju u zle postupke”. Situacioni faktori i grupna dinamika zaslužne su za ovu transformaciju: smatra se da smer kauzaliteta ide pre svega iz socijalnog setinga i kontekstualnih činilaca ka ponašanju a ređe se uzima u obzir mogućnost da neke stabilne karakteristike utiču na to koja socijalna okruženja osoba bira (Zimbardo, 2007). Iste godine, sprovedeno je istraživanje u kome je ispitivano da li crte ličnosti određuju hoće li se neko prijaviti za ulogu stražara u eksperimentu sa nacrtom sličnom Zimbardovom (Carnahan & McFarland, 2007). Objavljena su sva oglasila: jedan iste sadržine kao svojevremeno za eksperiment na Stanfordu, a drugi sa izuzetkom činjenice da je eksperiment vezan za zatvor. Dobrovoljci koji su se prijavili na prvi oglas imali su više izražene crte ličnosti agresivnost, autoritarnost, makijavelizam, narcizam, socijalna dominacija, a manje izražene crte empatija i altruizam od druge grupe. Ipak, kako ovaj eksperiment nije

egzaktna replika onog na Stanfordu, autori navode da se ne može vršiti upoređivanje učesnika (Carnahan & McFarland, 2007).

Generalna strategija ovog istraživanja bila je da se dobije opšta slika o razlikama između grupa, zbog čega smo merili individualne i sredinske karakteristike, prvenstveno porodične dispozicije. Pri izboru individualnih karakteristika rukovodili smo se pre svega moralno-relevantnim, jer je kriminalno ponašanje moralno-relevantno ponašanje, a i ponašanje pripadnika službe za obezbeđenje se, pod određenim uslovima, može posmatrati u moralnom kontekstu. Cilj našeg istraživanja bio je da se ispituju bazične i Mračne crte ličnosti, kao i porodični kontekst kod pripadnika službe za obezbeđenje u jednom od kazneno-popravnih zavoda u Srbiji, kao i da se njihove karakteristike uporede sa osuđenim licima i uzorkom selektovanim iz opšte populacije.

MRAČNA TETRADA

Mračna trijada sastoji se od tri crte ličnosti koje se međusobno preklapaju: Psihopatija, Narcizam i Makijavelizam. Narcisoidnost se ispoljava kao grandiozno samopouzdanje, dominacija i osećaj superiornosti (Raskin i Hall, 1979). Za Makijavelizam su karakteristični manipulativna interpersonalna taktika, laganje i varanje (Christie & Geis, 1970). Srž psihopatije predstavlja emocionalna površnost koju preciznije opisuju nedostatak empatije, straha i krivice (Preszler, Marcus, Edens, & McDermott, 2018). Zajedničku osnovu ovih osobina čine: nedostatak empatije, niska prijetnost, interpersonalni antagonizam, sklonost ka eksploataciji drugih, manipulacija i nisko poštenje/skromnost (Aghababaei & Blachnio, 2015; Furnham, Richards & Paulhus, 2013; Southard, Noser, Pollock, Mercer & Zeigler-Hill, 2015).

Kasnije se pokazalo da Sadizam ostvaruje značajnu vezu sa Narcizmom, Makijavelizmom i Psihopatijom (Chabrol, Van Leeuwen, Rodgers & Séjourné, 2009). Takođe, Sadizam i Mračna trijada su povezani sa istim konstruktima kao što su niska saradljivost, nisko poštenje/poniznost, nedostatak empatije, nanošenje bola drugima zarad ostvarivanja ličnih ciljeva i izražena sklonost ka antisocijalnim ponašanjima (Chabrol et al., 2009). Tako je Sadizam dodat kao još jedna od komponenti ovog konstrukta, koji je nazvan Mračna tetrađa.

Psihopatija se pokazuje kao mračna crta koja je najviše povezana sa kriminalnim i antisocijalnim ponašanjem. Psihopate ranije počinju da se bave kriminalnim radnjama i vrše širi spektar dela od drugih osuđenika (Hare, 2006). Kod njih je izražena sklonost ka vršenju većeg stepena nasilja u svakom sledećem krivičnom delu. Zbog toga, neki imaju visoku stopu recidivizma, često su im izrečene dugogodišnje kazne zatvora (Coid, Yang, Ullrich, Roberts, Moran, Bebbington, Brugh, Jenkins, Farrell, Lewis, Singleton & Hare, 2009; Međedović, 2015; Porter, Woodworth, Earle, Drugge & Boer, 2003), i postoji potreba za posebnim tretmanom prilagođenim njihovom sklopu ličnosti (Radulović, 2012). Međutim, nalazi pokazuju

da su i sadističke crte predstavljaju nezavisan prediktor kriminalnog ponašanja (Chabrol et al., 2009).

BAZIČNE CRTE LIČNOSTI

Kada je u pitanju kriminalno ponašanje, najviše nalaza je bazirano na leksičkim modelima ličnosti a pre svega Petofaktorskom modelu i modelu Velikih Pet (John, Naumann, & Soto, 2008). Međutim, raniji radovi su ukazali da bi šestofaktorski leksički model zapravo mogao da u većoj meri doprinese razumevanju amoralnog i kriminalnog ponašanja u odnosu na petofaktorski (Međedović, 2009). Ovaj model obuhvata šest crta ličnosti: Savesnost (sklonost ka redu i organizovanosti), Ekstraverzija (odnosi se na socijalizaciju, aktivnost i pozitivan efekat), Otvorenost (otvorenost za nova iskustva, kreativnost i radoznalost), Saradljivost (kooperacija blaga narav, odmerenost), Neuroticizam (emocionalnu nestabilnost) i Poštenje (iskrenost, osećaj za fer play, lojalnost i poniznost).

Mnoga istraživanja ispitivala su povezanost bazičnih crta ličnosti i kriminalnog ponašanja. Rezultati su pokazali da su niski skorovi na dimenzijama Saradljivost i Savesnost izrazito korisni za predviđanje ponašanja povezanog sa kriminalitetom (Jones, Miller, & Lynam, 2011; Jones & Paulhus, 2011; Miller & Lynam, 2001). U kasnijim istraživanjima šestofaktorskog modela ličnosti pored ove dve dimenzije, Poštenje se izdvojilo kao snažan prediktor antisocijalnog ponašanja; takođe, osobe sa manifestacijama ovakvog ponašanja imaju i nizak skor na dimenziji Emocionalnost - crti koja je slična faktoru Neuroticizma iz Petofaktorskog modela ličnosti (Međedović, 2017). I Vrućinić je u svom istraživanju 2017. godine o razlikama između osuđenih i neosuđenih lica, dobila niske skorove na dimenzijama Poštenje i Saradljivost u grupi osuđenika. Za razliku od prethodnih istraživanja, njeni rezultati pokazuju da prestupnici imaju i više skorove na dimenziji Otvorenost (Vrućinić, 2017).

PORODIČNA (DIS)FUNKCIONALNOST

Pored crta ličnosti, razumevanje uticaja funkcionalnosti nuklearne porodice može biti veoma značajno, posebno kada se radi o populaciji koja je sklona kriminalnom ponašanju (Farrington, 2010). Na ovakve stavove ukazivale su i najranije kriminološke teorije i studije. Još je Lombrozo uočio da se među kriminalcima nalazi veliki broj dece poročnih roditelja, vanbračne dece i siročadi (Bošković, 2010). Farrington smatra da je jasno da porodični faktori predviđaju kriminalno ponašanje, ali je problem predstavljalo, kako izdvojiti koje su to porodične dimenzije koje je potrebno ispitivati (Farrington, 2010).

Dezorganizovana porodica ima višestruke posledice na ponašanje dece. Kao najjači prediktor antisocijalnog ponašanja pokazalo se kriminalno ponašanje roditelja (Farrington, 2010; Junger, Greene, Schipper, Hesper & Estourgie, 2013). U istraživanju povezanosti Narcizma i porodičnih iskustava u detinjstvu, rezultati su

pokazali da razvoj Narcizma može da bude posledica rizičnih iskustava u primarnoj porodici (Hanzec-Marković, Vujnović-Malivuk & Wertag, 2019). U istraživanju Međedović, Nešić i Krstić (2018), rezultati su pokazali povezanost porodične disfunkcionalnosti, psihopatije i kriminalnog ponašanja. Takođe, nizak kvalitet porodičnih odnosa, pored drugih faktora, ima ulogu u predikciji kriminalnog recidiva (Međedović et al., 2018). U istraživanju u kome su ispitivane relacije između impulsivnosti, bliskog okruženja i kriminalnog ponašanja maloletnika, rezultati su pokazali da su efekti impulsivnosti na maloletničku delinkvenciju jači u siromašnijim četvrtima (Lynam, Caspi, Moffit, Wikström, Loeber & Novak, 2000).

Kada govorimo o broju dece u porodici, povećanje broja dece dovodi do smanjenja roditeljske pažnje. Porodica je sve više opterećena, što dovodi do većeg stepena frustriranosti i iritacije, kao i broja konflikata između roditelja (Farrington, 2010; Lehmann, Nuevo-Chiquero & Vidal-Fernandez, 2018). Pokazalo se da ovi faktori mogu imati veliki uticaj na pojavu delinkventnog ponašanja kod dece (Breining, Doyle, Figlio, Karbownik, & Roth, 2017). Takođe, istraživanja pokazuju da siblizi svakodnevno vrše međusoban uticaj, jer dele međusobno poverenje i socijalne partnere (McHale, Updegraff & Whiteman, 2012). Ukoliko u porodici postoji jedno dete sa istorijom kriminalnog ponašanja, postoji velika verovatnoća da će još jedno dete da ispolji ista ili slična antisocijalna ili kriminalna ponašanja. (Beijers, Bijleveld, van de Weijer & Liefbroer, 2017; Beaver, 2013; Walters, 2019).

CILJ ISTRAŽIVANJA

Cilj ovog istraživanja je da se ispita postojanje razlika između osuđenih lica i pripadnika službe za obezbeđenje na bazičnim crtama ličnosti, crtama Mračne tetrade i porodičnom kontekstu. Analizirane su i izraženosti ovih karakteristika kod uzorka ispitanika selektovanih iz opšte populacije - ova grupa je posmatrana pre svega kao kontrolna grupa, jer omogućava bolji uvid u izraženost merenih karakteristika kod druge dve grupe. Dodavanje ove grupe dalo nam je mogućnost da na bazi prethodnih istraživanja postavimo jasne hipoteze o razlikama između osuđenih lica i opšte populacije. Zbog nedostatka istraživanja na populaciji pripadnika Službe za obezbeđenje u zatvoru, ovaj deo našeg istraživanja je eksplorativan. Kako je deduktivni aspekt našeg istraživanja vezan za druge dve grupe, hipoteze smo postavljali u odnosu na grupu osuđenih lica. Osnovni cilj nam je bio da ispitamo razlike između ove tri grupe, izraženost ovih koncepata kod pripadnika službe za obezbeđenje, kao i da utvrdimo da li je su pripadnici službe za obezbeđenje po merenim varijablama, bliži osuđenim licima ili kontrolnoj grupi. Generalno, naše hipoteze predviđali su da će osuđena lica imati više izražene skorove na mračnim crtama ličnosti (Chabrol et al., 2009), disfunkcionalnim porodičnim karakteristikama (Farrington, 2010) i imati najveći broj sibliinga (Beijers et al., 2017); sa druge strane, očekivali smo da će osuđena lica karakterisati i niži skorovi na Poštenju, Saradljivosti i Savesnosti kao bazičnim crtama ličnosti (Međedović, 2017). Nedostatak prethodnih istraživanja je onemogućio postavljanje preciznih hipoteza za pripadnike službe obezbeđenja. Međutim, neki prethodni nalazi pružaju

osnovu za pretpostavku da se i kod njih u većoj meri mogu naći karakteristike slične mračnim crtama ličnosti - nalazi da se kod osoba koje su se prijavile za ulogu čuvara u zatvoru u većoj meri izražene agresivnost, autoritarizam, makijavelizam, narcizam, socijalna dominacija, a u manjoj empatija i altruizam (Carnahan & McFarland, 2007).

METOD

Uzorak

Uzorak za izvođenje ovog istraživanja je biran prigodnim putem. Svi ispitanici su muškog pola, godina starosti od 23 do 65 godina. Pokušali smo, koliko god je to bilo moguće, da uzorak ujednačimo i po obrazovanju. Istraživanje je sprovedeno na teritoriji Republike Srbije u periodu od početka juna do kraja jula 2019. godine. Ispitanici su popunjavali test individualno, a vreme za popunjavanje nije bilo određeno (izmereno je da je prosečno vreme potrebno za popunjavanje testa 25 minuta). Ispitanicima je naglašeno da je ispitivanje anonimno i dobrovoljno, kako bi se obezbedila potrebna motivacija i iskrenost. Svaki upitnik imao je detaljno uputstvo, koje su ispitanici mogli da pročitaju pre početka, kao i u bilo kom trenutku u toku popunjavanja upitnika.

Prikupljanje podataka izvršeno je u Kazneno - popravnom zavodu u Sremskoj Mitrovici (KPZ Sremska Mitrovica). Ustanova nije imala kapaciteta da nam dozvoli da prisustvujemo popunjavanju upitnika. Mi smo upitnik zadali jednoj grupi pripadnika službe za obezbeđenje, a oni su ga dalje distribuirali kolegama i osuđenima. Kada su u pitanju osuđena lica, u istraživanju su učestvovalе osobe koje kaznu izdržavaju na osnovu različitih krivičnih dela uključujući i ona sa elementima nasilja (41%) kao i bez njih. Prosečna dužina izrečene mere u uzorku osuđenih lica je bila 9.47 godina (SD=5.73) a prosečan broj izrečenih pravosnažnih presuda iznosio je 2.60 (SD=2.80) što znači da su većina ispitanih osuđenih lica bila recidivisti. Kada je u pitanju uzorak pripadnika službe za obezbeđenje, njihov prosečan radni staž iznosio je 14.04 godina (SD=6.02). Od toga je 57% imalo zvanje starijih komandira, 34% zvanje komandira, a ostali su imali zvanje nadzornika.

Dakle, u ovom istraživanju je učestvovalo 300 ispitanika i to: 100 članova opšte populacije, bez istorije kriminalnog ponašanja ($AS_{uzrast}=42.31$, $SD=11.97$; $AS_{obrazovanje}=12.65$, $SD=2.58$); 100 pripadnika službe za obezbeđenje u KPZ Sremska Mitrovica ($AS_{uzrast}=37.10$, $SD=6.38$; $AS_{obrazovanje}=11.98$, $SD=1.99$) i 100 osuđenih lica na izdržavanju kazne zatvora u KPZ Sremska Mitrovica ($AS_{uzrast}=40.43$, $SD=9.71$; $AS_{obrazovanje}=11.28$, $SD=2.68$). Poređenje između grupa po starosti i obrazovanju pokazalo je da na obe varijable postoje značajne razlike između grupa (za uzrast: $F=7.032$; $df=2;297$; $p=0.001$; a za obrazovanje $F=7.989$; $df=2;297$; $p<0.000$). Post hoc testovi su pokazali da su pripadnici službe za obezbeđenje mlađi od osuđenih lica ($MD=-5.21$; $p<.001$) i ispitanika iz opšte populacije ($MD=-3.34$; $p<.05$); takođe

ispitanici iz opšte populacije su imali viši nivo obrazovanja od osuđenih lica (MD=1.37; $p < .001$).

Instrumenti

Podaci su prikupljeni pomoću sledećih instrumenata:

- Upitnik opštih podataka konstruisan za potrebe ovog istraživanja – uključuje pitanja kojima su prikupljeni podaci o uzrastu, obrazovanju i broju siblinga.
- Skala *Dirty Dozen - DD* (Jonason & Webster, 2010; za srpsku adaptaciju videti Dinić, Petrović, & Jonason, 2018) korišćena je za merenje psihopatije, narcizma i Makijavelizma. Skala se sastoji od 12 stavki, po četiri za svaku crtu.
- Skala Sržnog Sadizma iz *Varieties of Sadistic Tendencies skale - VAST* (Paulhus & Dutton, 2016) korišćena je za merenje sadizma, sastoji se od 7 stavki.
- Skala *Mini IPIP-6* (Sibley et al., 2011; za srpsku adaptaciju videti Međedović & Bulut, 2017) operacionalizuje bazične crte ličnosti iz modela Velikih pet (Neuroticizam, Ekstraverziju, Otvorenost, Saradljivost i Savesnost) kojima je dodata crta Poštenja. Upitnik ima 24 stavke, po 4 za svaku crtu ličnosti.
- Skala *Porodičnih disfunkcija* predstavlja skraćenu skalu Slabe socijalizacije iz AMORAL 9 inventara (Knežević, 2003) i ima 5 stavki; pored nje zadata je i skala *Siromaštva u detinjstvu* (Međedović, 2019) koja ima četiri stavke. Ove dve skale korišćene su za procenu nepovoljnosti okruženja u detinjstvu ispitanika.

Svi instrumenti su u formi petostepene skale Likertovog tipa i sadrže sledeće odgovore: 1 znači: Uopšte se ne slažem, 2 znači: Uglavnom se ne slažem, 3 znači: Nisam siguran, 4 znači: Uglavnom se slažem i 5 znači: Potpuno se slažem.

REZULTATI

Deskriptivna statistika i pouzdanosti analiziranih skala

Na samom početku ispitana je pouzdanost mernih skala korišćenih u istraživanju pomoću interne konzistencije. Za svaku skalu računata su aritmetička sredina, standardna devijacija i Kronbahov alfa koeficijent pouzdanosti. Kolmogorov Smirnov test smo radili da bismo utvrdili da li neka od korišćenih varijabli odstupa od normalne raspodele. Nakon što smo utvrdili da je samo na varijabli Ekstraverzija normalna raspodela, pomoću Blomovog algoritma smo normalizovali sve ostale varijable korišćene u istraživanju.

Tabela 1. Deskriptivni pokazatelji korišćenih mernih skala

	AS(SD) _{OP}	AS(SD) _{SO}	AS(SD) _{OL}	α	K - S Z
Psihopatija	2.02(0.81)	1.85(0.80)	1.91(0.87)	0.63	2.26**
Narcizam	2.24(0.79)	2.07(0.89)	2.20(0.92)	0.68	1.89**
Makijavelizam	1.64(0.79)	1.56(0.91)	1.68(0.89)	0.80	4.06**
Sadizam	1.76(0.55)	1.77(0.68)	1.60(0.56)	0.60	2.28**
Porodične disfunkcije	1.90(0.86)	1.54(0.68)	1.88(0.84)	0.80	2.97**
Siromaštvo u detinjstvu	2.61(0.83)	2.44(0.83)	2.54(0.89)	0.57	2.15**
Savesnost	3.71(0.77)	4.09(0.76)	4.22(0.72)	0.57	2.37**
Ekstraverzija	3.03(0.85)	3.05(0.78)	2.84(0.86)	0.55	1.18
Otvorenost	3.63(0.83)	3.30(0.77)	3.46(0.87)	0.59	1.43*
Saradljivost	4.00(0.84)	3.81(0.81)	4.03(0.79)	0.60	1.75**
Neuroticizam	2.71(0.88)	2.60(0.84)	2.67(0.90)	0.55	1.45*
Poštenje	3.01(0.88)	3.41(1.41)	3.02(1.07)	0.75	1.79**
Broj siblinga	0.86(0.93)	1.12(0.76)	1.97(1.92)		

Napomena: † je α nakon uklanjanja stavke 12; * označava $p < 0.05$; ** označava $p < 0.01$; OP - opšta populacija; SO - služba za obezbeđenje; OL - osuđena lica

Iz prikazane tabele može se videti da instrumenti korišćeni u istraživanju za ispitivanje Mračne tetrade i Porodične funkcionalnosti pokazuju dobru pouzdanost. Najnižu pouzdanost ima skala Siromaštva u detinjstvu, dok Skala Slabe socijalizacije ima najvišu pouzdanost. Skale instrumenta Mini IPIP-6 nisu pokazale tako dobru pouzdanost. U okviru varijabli ovog instrumenta najvišu pouzdanost ima Poštenje, dok najnižu pouzdanost pokazuje Ekstraverzija. Varijabla Otvorenost prvobitno je imala najnižu pouzdanost ($\alpha=0.47$); daljom analizom ove varijable uvideli smo da stavka 12 (Imam bujnu maštu), snižava pouzdanost, pa smo je uklonili iz analiza, nakon čega se pouzdanost povećala. U *Tabeli 1* prikazana je ova vrednost, nakon izbacivanja stavke broj 12.

Korelaciona analiza

Nakon deskriptivne statistike, uradili smo korelacije između svih varijabli korišćenih u istraživanju. Računali smo Pirsonov koeficijent korelacije kako bismo utvrdili da li postoji statistički značajna povezanost između varijabli. Rezultati su prikazani u *Tabeli 2*.

Iz tabele možemo da vidimo da sve varijable Mračne tetrade između sebe imaju pozitivne korelacije. Crte Mračne tetrade imaju pozitivnu korelaciju i sa Porodičnim disfunkcijama, dok sa varijablom Siromaštvo u detinjstvu pozitivno korelira samo Narcizam. Dalje, sve crte Mračne tetrade negativno koreliraju sa Savesnošću i

Poštenjem, a pozitivno sa crtom Neuroticizma. Ekstraverzija i Narcizam imaju pozitivnu korelaciju. Otvorenost negativno korelira sa Psihopatijom i Makijavelizmom, a Saradljivost negativno korelira sa Psihopatijom, Makijavelizmom i Sadizmom.

Karakteristike porodičnog konteksta Porodične disfunkcije i Siromaštvo u detinjstvu pozitivno koreliraju između sebe. Porodične disfunkcije negativno su povezane sa svim bazičnim crtama ličnosti, osim sa Neuroticizmom, gde je korelacija pozitivna. Siromaštvo u detinjstvu negativno korelira sa Savesnošću i Ekstraverzijom, dok sa Neuroticizmom ostvaruje pozitivnu korelaciju. Važno je pomenuti i da broj sibringa nije u korelaciji ni sa jednom drugom varijablom ispitivanom u istraživanju.

Tabela 2. Korelacije između ispitivanih varijabli

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1.Psihopatija												
2.Narcizam	.33**											
3.Makijavelizam	.50**	.52**										
4.Sadizam	.44**	.28**	.46**									
5.Porodične disfunkcije	.26**	.21**	.23**	.31**								
6.Siromaštvo u detinjstvu	.06	.19**	.07	.07	.44**							
7.Savesnost	-.27**	-.21**	-.27**	-.32**	-.18**	-.13*						
8.Ekstraverzija	-.08	.17**	.03	-.06	-.19**	-.14*	-.10					
9.Otvorenost	-.22**	-.09	-.18**	-.11	-.20**	-.11	.03	.08				
10.Saradljivost	-.54**	-.09	-.27**	-.41**	-.17**	.00	.21**	.08	.23**			
11.Neuroticizam	.21**	.16**	.20**	.28**	.19**	.14*	-.26**	-.10	-.10	-.15**		
12.Poštenje	-.22**	-.46**	-.28**	-.34**	-.16**	-.05	.19**	-.10	.03	.08	-.27**	
13.Broj sibringa	.02	-.00	.02	.06	.11	.04	.11	-.03	-.09	-.03	-.04	-.08

Napomena: * označava $p < 0.05$; ** označava $p < 0.01$

Multivarijaciona analiza kovarijanse - MANCOVA

Pošto je pokazano da grupe nisu ujednačene po starosti i obrazovanju, da bi utvrdili da li postoje razlike između grupa, radili smo MANCOVU - u, sa kovarijatima - Uzrast i Obrazovanje. Dobijeni su statistički značajni efekti grupe ($F_{(26, 566)}=4.56$; $p<.001$), uzrasta ($F_{(13, 283)}=4.44$; $p<.001$) i obrazovanja ($F_{(13, 283)}=2.15$; $p<.05$) na multivarijacioni kompozit. U Tabeli 3 prikazane su razlike između grupa na ispitanim varijablama.

Tabela 3. Razlike između grupa na analiziranim varijablama

	1. Opšta populacija	2. Služba za obezbeđenje	3. Osuđena lica	F	η^2_{partial}	Razlike
Psihopatija	0.14	-0.07	0.01	1.30	.01	
Narcizam	0.12	-0.16	0.08	2.45	.02	
Makijavelizam	0.11	-0.06	0.11	1.30	.01	
Sadizam	0.20	0.03	-0.18	4.21**	.03	1>3
Porodične disfunkcije	0.24	-0.24	0.10	7.27*	.05	1>2; 3>2
Siromaštvo u detinjstvu	0.12	-0.10	-0.01	1.25	.01	
Savesnost	-0.44	0.12	0.28	16.62**	.10	2>1; 3>1
Ekstraverzija	0.10	0.05	-0.14	1.69	.01	
Otvorenost	0.18	-0.23	0.03	4.37*	.03	1>2
Saradljivost	-0.00	-0.14	0.08	1.38	.01	
Neuroticizam	0.08	-0.04	-0.01	0.52	.00	
Poštenje	-0.20	0.26	-0.07	5.87**	.04	2>1; 2>3
Broj siblinga	-0.29	-0.03	0.39	17.58**	.11	3>1; 3>2; 2>1

Napomena: prikazane su procenjeni marginalni proseci za u svakoj grupi; * $p < 0.05$; ** $p < 0.01$

Grupe se razlikuju na crti Sadizma: statistički značajne razlike pokazuju da pripadnici opšte populacije imaju više izraženu crtu Sadizam u odnosu na osuđene. Razlike se uočavaju i na crtama Savesnost, Otvorenost i Poštenje. Pripadnici opšte populacije su manje savesni od druge dve grupe, više su otvoreni za iskustva u odnosu na pripadnike službe za obezbeđenje, pripadnici službe za obezbeđenje pokazuju više skorove na crti Poštenje u odnosu na druge dve grupe.

Statistički značajne razlike postoje i na varijabli Porodične disfunkcije. Pripadnici službe za obezbeđenje pokazuju bolje odnose u porodici tokom detinjstva u odnosu na ostale dve grupe.

Jedino na varijabli Broj siblinga postoje statistički značajne razlike između sve tri grupe. Razlike pokazuju da u grupi osuđenih lica ima najviše siblinga; manji broj je registrovan kod pripadnika službe za obezbeđenje a najmanji kod ispitanika iz opšte populacije.

Diskriminativna analiza

Diskriminativna analiza je precizniji i osetljiviji metod za utvrđivanje razlika između grupa. Ona je strožija od Analize varijanse. Rezultati diskriminativne analize ostavljaju manje prediktora. Efekti ostalih varijabli se u okviru ove analize kontrolišu, pa rezultati pokazuju prediktore koji imaju najveću ulogu pri razdvajanju grupa. Kanonički koeficijenti korelacije između prediktora i funkcija, iznose 0.51 za prvu funkciju i 0.41 za drugu funkciju. Proporcija neobjašnjene

varijanse funkcijama, Wilks-ova lambda, za prvu funkciju iznosi 0.62, a za drugu 0.84. χ^2 za prvu funkciju iznosi 156.24; $p < .01$, a za drugu 59.70; $p < .01$. Obe diskriminativne funkcije su značajne na nivou $p < .01$.

Centroidi funkcija odvajaju grupe na sledeći način: Centroid prve funkcije odvaja opštu populaciju (0.79) od grupe osuđenih lica (-0.61), dok je grupa pripadnika služne za obezbeđenje (-0.18) između, ali ipak bliža grupi osuđenih lica. Centroid druge funkcije odvaja pripadnike službe za obezbeđenje (-0.70) od grupe osuđenih lica (0.43), dok je ispitanici iz opšte populacije (0.22) između, ali bliži grupi osuđenih lica. Koeficijenti strukture i funkcije su dati u Tabeli 4.

Tabela 4. Koeficijenti funkcije i strukture dobijeni u diskriminativnoj analizi

	Koeficijenti funkcije	Koeficijenti strukture	Koeficijenti funkcije	Koeficijenti strukture
	Prva diskriminativna funkcija		Druga diskriminativna funkcija	
Psihopatija	.07	.12	.25	.12
Narcizam	-.11	.06	-.01	.18
Makijavelizam	-.22	-.01	.24	.12
Sadizam	.28	.16	-.56	-.20
Porodične disfunkcije	.22	.10	.53	.46
Siromaštvo u detinjstvu	.05	.08	-.10	.15
Savesnost	-.56	-.49	-.12	-.04
Ekstraverzija	.20	.13	-.19	-.20
Otvorenost	.13	.20	.32	.27
Saradljivost	.11	.01	.27	.26
Neuroticizam	-.14	.05	-.03	.10
Poštenje	-.11	-.07	-.46	-.35
Broj sblinga	-.60	-.62	.28	.26
uzrast	.30	.21	.40	.40
obrazovanje	.43	.38	-.06	-.12

Napomena: varijable kod kojih su oba koeficijenta $> .30$ su boldovane.

Prva kanonička diskriminaciona funkcija definisana je brojem sblinga, Savesnošću i obrazovanjem. S obzirom na pozicije centroida na ovoj funkciji, može se zaključiti da opštu populaciju u odnosu na osuđenike karakteriše niža Savesnost i niži broj Siblinga. Druga kanonička funkcija definisana je Porodičnim disfunkcijama, Poštenjem i uzrastom ispitanika. Na osnovu centroida grupa na drugoj funkciji, može se reći da pripadnike službe obezbeđenja u odnosu na osuđena lica karakterišu niži nivoi disfunkcija u porodici i viša izraženost crte ličnosti Poštenje.

DISKUSIJA

Cilj našeg istraživanja je da ispitamo razlike između grupa osuđenih lica, pripadnika službe obezbeđenja i ispitanika iz opšte populacije na bazičnim crtama ličnosti, crtama Mračne tetrade i porodičnom kontekstu. Očekivali smo da će u grupi „Osuđenici” biti najizraženije crte Mračne tetrade i da će ova grupa imati najniže rezultate na dimenzijama bazičnih crta ličnosti, Saradljivost i Poštenje. Očekivanje je bilo i da će najveća disfunkcionalnost porodičnog konteksta biti baš u ovoj grupi. Što se tiče pripadnika službe obezbeđenja, za njih se egzaktno predikcije nisu mogle postaviti ali određeni nalazi pokazuju da bi i ove individue mogle posedovati socijalno averzivne, odnosno antagonističke crte ličnosti (Carnahan & McFarland, 2007). Većina hipoteza nije potvrđena - one koje jesu potvrđene uglavnom se odnose na porodični kontekst. Neke od hipoteza vezane za crte ličnosti su delimično potvrđene, a pojedini nalazi koje smo dobili čak su i u suprotnosti sa prethodnim istraživanjima. U nastavku teksta pokušaćemo da objasnimo ove heterogene i složene rezultate.

RAZLIKE IZMEĐU GRUPA NA CRTAMA MRAČNE TETRADE

Koliko je nama poznato, ne postoje istraživanja koja su proveravala razlike između osuđivanih i neosuđivanih lica na svim merama Mračne tetrade. Rađena su istraživanja vezana za razlike ove dve grupe na crti Psihopatije (DeMatteo, Heilbrun & Marczyk, 2006; Hall, Drislane, Patrick, Morano, Lilienfeld & Poythress, 2014; Sellbom & Phillips, 2013), i ova istraživanja su uglavnom potvrđivala da osobe koje vrše krivična dela imaju povišene psihopatske karakteristike. Postoje istraživanja koja su analizirala ulogu crta mračne tetrade u predviđanju samoprocenjenog antisocijalnog ponašanja: psihopatija i sadizam su značajno predviđali veću izraženost antisocijalnog ponašanja kod muškaraca (Chabrol et al., 2009).

Naše analize razlika između grupa (MANCOVA), pokazuju da se grupe razlikuju samo na varijabli Sadizam, ali je ova razlika nižeg intenziteta. Ova analiza nam pokazuje da ispitanici iz opšte populacije imaju više izražene sadističke tendencije u odnosu na osuđena lica. Međutim, ovaj neobični rezultat nije potvrđen u diskriminativnoj analizi - sadizam zaista ima visok koeficijent funkcije u drugoj kanoničkoj funkciji (i to takav da pokazuje veću izraženost sadizma kod osuđenih lica u odnosu na pripadnike službe obezbeđenja) ali nizak koeficijent strukture tako da smatramo da učešće ove crte u razdvajanju grupa ipak ne treba interpretirati. Dakle, možemo zaključiti da mračne crte ipak ne doprinose razdvajanju grupa, barem ne u kontekstu svih analiziranih varijabli zajedno. Odnosno, možemo reći da prva hipoteza nije potvrđena.

Našu pretpostavku formirali smo u skladu sa prethodnim istraživanjima u kojima je bar jedna od crta Mračne tetrade bila povezana sa antisocijalnim ponašanjem. U nekim istraživanjima kao ključni prediktor izdvojena je psihopatija a pokazano je i da je sadizam važan za razumevanje antisocijalnog ponašanja (Coid et al., 2009; Međedović, 2015; Međedović et al., 2018). Prethodna istraživanja dobila su da crte

Mračne tetrade predviđaju antisocijalno ponašanje (Chabrol et al., 2009; Chabrol, Bouvet, & Goutaudier, 2017). Ipak, mi smo antisocijalno ponašanje operacionalizovali preko objektivne varijable, pripadnost grupi osuđenih lica, pa je u tom smislu kriminalno ponašanje u ovom istraživanju validnije mereno. Sa druge strane ovakvo merenje onemogućuje pojavu mono-metodske korelacije između varijabli (povezanost između dve mere koja potiče od istovetnog metoda a koja ne mora zaista označavati povezanost između pojava) pa samim tim i smanjuje verovatnoću detektovanja značajnih efekata.

RAZLIKE IZMEĐU GRUPA NA BAZIČNIM CRTAMA LIČNOSTI

Multivarijaciona analiza kovarijanse pokazala je statistički značajne razlike na varijabli Savesnost. Ova analiza pokazuje da su ispitanici iz opšte populacije manje savesni od druge dve grupe. Istovetan rezultat potvrđen je i udiskriminativnoj analizi jer Savesnost značajno učestvuje u prvoj diskriminativnoj funkciji i to na način da je niža u kontrolnoj grupi u odnosu pre svega na grupu osuđenih lica. Ovakav rezultat je suprotan od rezultata prethodnih istraživanja koja pokazuju da ispitanici skloniji antisocijalnom ponašanju imaju nižu savesnost (Međedović, 2017; Miller & Lynam, 2001).

Ovakav rezultat nije lako objasniti. Možda je mudro pre nego što se ponudi konceptualno objašnjenje, analizirati da li su karakteristike same skale koja meri ovu crtu ličnosti doprinele ovom nalazu. Dimenzija Savesnost upitnika koji smo koristili, Mini IPIP – 6, obuhvata veoma mali deo opšteg koncepta Savesnosti. Pitanja iz upitnika koja ispituju ovu dimenziju su: "Stvari su mi često u neredu"; "Često zaboravim da vratim stvari na svoje mesto"; "Volim organizovanost i red"; "Svoje poslove uvek završavam na vreme". Kada se pogledaju ova pitanja, može se zaključiti da dimenzija Savesnost podrazumeva osobine urednosti, organizovanost i odgovornost u ispunjavanju svojih obaveza. U tom smislu nije iznenađujuće da je ova dimenzija više izražena u okviru Sistema za izvršenje krivičnih sankcija. Sistematičan i organizovan život u okviru kazneno-popravnog zavoda zahteva od osuđenih lica poštovanje određenih obaveza među kojima je i održavanje prostorija u kojima borave za vreme izdržavanja kazne. Verovatno je plauzibilna i pretpostavka da stroga disciplina koja je deo obuke pripadnika službe obezbeđenja barem delimično odgovorna za njihove povišene skorove na ovoj meri Savesnosti.

Na dimenziji Poštenje, MANCOVA pokazuje da pripadnici službe za obezbeđenje imaju više skorove u odnosu na druge dve grupe. Ovaj nalaz je potvrđen i u diskriminativnoj analizi u okviru druge diskriminativne funkcije, gde je pokazano da je i potpuno-multivarijantnom dizajnu Poštenje niže u grupi osuđenih lica, pre svega u odnosu na pripadnike službe za obezbeđenje. Ovakav rezultat u skladu je sa prethodnim istraživanjima. I raniji nalazi su pokazali da ispitanici sa izraženim antisocijalnim ponašanjem imaju niže Poštenje (Međedović, 2017; Rolison, Hanoch, & Gummerum, 2013; Vrućinić, 2017). Ovakav nalaz se uklapa u generalnu nomološku mrežu crte ličnosti Poštenje jer je ova karakteristika ličnosti povezana sa donošenjem amoralnih i neetičnih odluka (Van Gelder & De Vries, 2012), olakšanom

preuzimanju rizika (Weller & Thulin, 2012), sklonosti ka osvetoljubivošću (Lee & Ashton, 2012) i zagovaranju nasilja kao legitimnog sredstva za postizanje ciljeva (Međedović, 2012).

RAZLIKE IZMEĐU GRUPA U PORODIČNOM KONTEKSTU

Pre nego što obratimo pažnju na glavne rezultate istraživanja analiziraćemo odnose između indikatora nepovoljnog okruženja (Porodičnih disfunkcija i Siromaštva u detinjstvu) sa crtama ličnosti. Naročito naglask u ovoj analizi su asocijacije mera nepovoljnog okruženja sa karakteristikama ličnosti koje indikuju amoralno i antisocijalno ponašanje. Naši rezultati pokazuju da varijable porodičnog funkcionisanja Porodične disfunkcije i Siromaštvo u detinjstvu pozitivno međusobno koreliraju. Ovaj nalaz je u skladu sa prethodnim istraživanjima (Međedović, 2019). Ovakva korelacija podrazumeva da ispitanici koji su imali lošije odnose u porodici izveštavaju i o većem siromaštvu u porodici porekla. Disfunkcionalni porodični odnosi tokom detinjstva su pozitivno povezani sa svim crtama Mračne tetrade. I ovaj nalaz je u skladu sa prethodnim istraživanjima u kojima je dobijeno da varijable porodičnog funkcionisanja imaju pozitivnu povezanost sa Narcizmom (Hanzec-Marković et al., 2019) i Psihopatijom (Međedović, 2018). Ovo ukazuje da osobe koje imaju slabiju socijalizaciju u primarnoj porodici, imaju izraženije crte ličnosti Mračne tetrade. Osobe koje su odrastale u porodicama koje su psihički i fizički konfliktne, u kojoj roditelji nisu obraćali dovoljno pažnje na decu i razvoj njihovih punih potencijala, ispoljavaju osobine nedostatka empatije, manipulativnosti, povećanog egoizma i nanošenja bola drugima zarad ostvarivanja ličnog zadovoljstva. Loš socio-ekonomski status tokom odrastanja je u mnogo manjoj meri povezan sa mračnim crtama: od varijabli Mračne tetrade, korelira, i to pozitivno, samo sa Narcizmom. Osobe koje izveštavaju o siromaštvu u porodici porekla, imaju slabiju socijalizaciju, ali bolju sliku o sebi. Ovakve korelacije su bile očekivane i nađene su u prethodnim istraživanjima (Lynam et al., 2000). U istraživanju povezanosti Narcizma i porodičnih iskustava u detinjstvu, rezultati su pokazali da razvoj narcizma može da bude posledica negativnih iskustava u primarnoj porodici (Hanzec-Marković et al., 2019). Zanimljivo je primetiti da indikatori nepovoljnog okruženja, a pre svega Porodičnih disfunkcija pokazuju i veze sa bazičnim crtama ličnosti koje indikuju antisocijalno ponašanje i psihološku maladaptivnost generalno: korelacije su negativne sa svim crtama ličnosti osim sa Neuroticizmom sa kojim indikator nepovoljnog okruženja pokazuju pozitivne asocijacije.

Dalja analiza podataka, koja utvrđuje razlike između grupa, pokazuje statistički značajne razlike na varijabli Porodične disfunkcije. Poređenje između grupa pokazalo je da su pripadnici službe za obezbeđenje imali bolje odnose u porodici tokom odrastanja nego ispitanici iz druge dve grupe. Ovaj podatak potvrđen je i u diskriminativnoj analizi. Funkcionalnost primarne porodice pripadnika službe za obezbeđenje ispostavila se kao bolja. Nuklearne porodice pripadnika službe za obezbeđenje odlikuje manje konflikata, bolja komunikacija, više pažnje i veća

posvećenost deci. Možemo reći da je ovaj nalaz u skladu sa prethodnim istraživanjima koja su izveštavala o uticaju negativnih porodičnih iskustava na formiranje antisocijalnog ponašanja i većeg kriminalnog recidiva (Farrington, 2010; Junger et al., 2013; Lynam et al., 2000; Međedović et al., 2018), kao i transgeneracijskom prenošenju antisocijalnog ponašanja nekog člana porodice (Beijers et al., 2017; Beaver, 2013; Junger et al., 2013; Walters, 2019). Dakle prethodni podaci su kongruentni sa onim delom naših nalaza koji govori o lošijom porodičnim odnosima kod osuđenih lica u odnosu na pripadnike službe za obezbeđenje.

MANCOVA pokazuje statistički značajne razlike i na varijabli Broj sibringa. Ova varijabla je jedina po kojoj se sve tri grupe međusobno razlikuju. Rezultati pokazuju da lica iz osuđeničke populacije imaju najveći broj braće i sestara, zatim pripadnici službe obezbeđenja i na kraju ispitanici iz opšte populacije. I ovaj nalaz je potvrđen u diskriminativnoj analizi - štaviše, broj braće i sestara je varijabla koja najviše doprinosi prvoj diskriminativnoj funkciji, odnosno ona je najbolji prediktor pripadništva grupi osuđenih lica, pre svega u odnosu na opštu populaciju. Ovakvi rezultati su u skladu sa prethodnim istraživanjima u kojima je dobijeno da postojanje sibringa ima uticaj na razvijanje antisocijalnog ponašanja, posebno ako ih i sibling sam ispoljava (Beijers et al., 2017; Beaver, 2013; Breining, et al., 2017; McHale, Updegraff, & Whiteman, 2012; Walters, 2019).

OGRANIČENJA ISTRAŽIVANJA I PREPORUKE ZA DALJI RAD

Postoji nekoliko važnih ograničenja ovog istraživanja i verovatno je da su ona barem delimično uticala na rezultate. Ustanova u kojoj smo izvodili istraživanje nije bila u mogućnosti da nam omogući da samostalno zadajemo upitnike, zbog čega smo imali umanjenu kontrolu. Prisustvo ispitivača nekada može da bude veoma značajno, kako bi se potencijalna problematična pitanja objasnila. Ovo je još značajnije kada se radi o populaciji čije je obrazovanje niže. Upitnici su zadati jednoj grupi pripadnika službe za obezbeđenje a onda su ih oni dalje distribuirali svojim kolegama koji su želeli da učestvuju u istraživanju. Osuđena lica su upitnike popunjavali individualno u svojim sobama, bez prisustva pripadnika službe za obezbeđenje. Ovo se može činiti kao manje formalan kontekst koji bi mogao da facilitira davanje validnih odnosno iskrenih odgovora. Međutim, pređašnja ispitivanja osuđenih lica u našoj sredini su dala rezultate koji su u većoj meri bili u skladu sa hipotezama a podaci od osuđenih lica su prikupljeni u grupnom setingu gde su pripadnici službe za obezbeđenje i ispitivač *bili prisutni* (npr. Kujačić, Međedović, & Knežević, 2015; Međedović, 2015). Dakle, vrlo je moguće je da su ipak ovi potonji uslovi povoljniji za prikupljanje podataka u kazneno-popravnim ustanovama.

Još jedno od veoma bitnih ograničenja našeg istraživanja je korišćenje upitnika koji se sastoje od kratkih skala. Iako većina skala pokazuje dobru pouzdanost, one imaju mali broj pitanja, pa je upitna širina koncepta koji obuhvataju. Ovo se pre svega odnosi na upitnik bazičnih crta ličnosti MINI-IPIP 6 jer su i u prethodnim studijama istraživači primetili da zbog malog broja ajtema po skali, ajtemi moraju visoko

korelirati između sebe da bi se obezbedila adekvatna pouzdanost (Međedović & Bulut, 2017). Međutim, pošto su bazične crte ličnosti vrlo obuhvatne i složene ponašajne dispozicije ovakav postupak nužno sužava reprezentativnost ovih skala ostavljajući samo uske segmente ponašanja kao predmet njihovog merenja. Slična zamerka može se postaviti i merenju mračnih crta. Sve mračne crte se mogu operacionalizovati pomoću multidimenzionalnih modela; ovo se pre svega odnosi na psihopatiju koja se opisuje modelima koji broje od tri (Patrick, Fowles, & Krueger, 2009) do šest (Cooke, Hart, Logan, & Michie, 2012) užih psihopatskih karakteristika. Razumljivo je da istraživači preferiraju kraće mere koncepata koje istražuju, pogotovo u terenskim istraživanjima koja uključuju osetljive društvene grupacije, ali kraće mere očito imaju i svoje nedostatke - manjak pokrivenosti čitavog ispitivanog konstrukta je samo jedna od njih.

Najzad, rad sa prigodnim uzorcima i uzorcima sa relativno malom veličinom predstavlja jedno do metodoloških ograničenja koje često prate psihološka istraživanja. Kada se analiziraju veliki efekti varijabli ili je istraživanje dominantno korelaciono-regresionog tipa, ova mana je manje izražena. Međutim, kada se porede pripadnici određenih grupa onda uzorkovanje postaje veoma važan aspekt metodologije koji može konfundirati dobijene nalaze. Podaci u ovom istraživanju svakako sugerišu da ispitivani fenomeni (razlike između grupa) verovatno nisu robusni i da veličine efekata nisu velike, stoga je važno da se u budućim istraživanjima pažljivo promišljaju načini koji bi otklonili sva ova ograničenja.

ZAKLJUČAK

Nakon pregleda dostupne literature, došli smo do zaključka da je Služba za obezbeđenje u zatvoru nepravedno zapostavljena u istraživačkom radu. Pored opšte poznate simulacije Haney – a i Zimbardo – a (1998), „Stanfordski eksperiment“, uspehi smo da pronađemo samo jedno istraživanje (Herberger & Magda, 2015) vezano za ovu populaciju, što je bio primarni motivator za izbor teme za ovo istraživanje. S obzirom na nedostatak podataka odlučili smo se da ispitamo širok spektar prediktora (crte ličnosti i porodičnog okruženja) ali ipak sa akcentom na one faktore koji su povezani sa amoralmnim i antisocijalnim ponašanjem. Ispitivanje karakteristika službe za obezbeđenje pomoću ovakvog seta prediktorskih varijabli (mračna tetrađa se još uvek veoma retko ispituje u kriminološkom i forenzičkom kontekstu što je neobično kada se imaju u vidu konceptualni potencijali mračnih crta u objašnjenju kriminalnog ponašanja) predstavlja verovatno najvažniji doprinos ovog istraživanja. Sa druge strane, istraživanje je sadržalo i nekoliko važnih metodoloških nedostataka koje bi trebalo uzeti u obzir pri interpretaciji doviđenih rezultata. Bez obzira, smatramo da je tema ove studije važna kako teorijski tako i u praktičnom kontekstu i da će zbog toga ovo istraživanje predstavljati motiv za istraživače da nastave da se bave psihološkim karakteristikama ne samo osuđenih lica već i pripadnika službe za obezbeđenje u institucijama u kojima se sprovode zatvorske kazne.

LITERATURA

- (1) Aghababaei, N., & Blachnio, A. (2015). Well-being and the Dark Triad. *Personality and Individual Differences*, 86, 365-368.
- (2) Beaver, K.M. (2013). The familial concentration and transmission of crime. *Criminal Justice and Behavior*, 40 (2), 139-155.
- (3) Beijers, J., Bijleveld, C., van de Weijer, S., & Liefbroer, A. (2017). “All in the family?” The relationship between sibling offending and offending risk. *Journal of Developmental and Life-Course Criminology*, 3(1), 1-14.
- (4) Bošković, M., (2010). Porodični faktori kriminaliteta i porodično nasilje. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, (3), 117-140.
- (5) Breining, S., Doyle, J., Figlio, D., Karbownik, K., & Roth, J. (2017). Birth order and delinquency: Evidence from Denmark and Florida. *NBER Working Paper*. No. 23038.
- (6) Carnahan, T., & McFarland, S. (2007). Revisiting the Stanford Prison Experiment: Could participant self-selection have led to the cruelty? *Personality and Social Psychology Bulletin*, 33(5), 603-614.
- (7) Chabrol, H., Van Leeuwen, N., Rodgers, R., & Séjourné, N. (2009). Contributions of psychopathic, narcissistic, Machiavellian, and sadistic personality traits to juvenile delinquency. *Personality and Individual Differences*, 47(7), 734-739.
- (8) Chabrol, H., Bouvet, R., & Goutaudier, N. (2017). The Dark Tetrad and antisocial behavior in a community sample of college students. *Journal of Forensic Psychology Research and Practice*, 17(5), 295-304.
- (9) Christie, R., & Geis, F. L. (1970). *Studies in Machiavellianism*. New York: Academic Press.
- (10) Coid, J., Yang, M., Ullrich, S., Roberts, A., Moran, P., Bebbington, P., Brugha, T., Jenkins, R., Farrell, M., Lewis, G., Singleton, N., & Hare, R. (2009). Psychopathy among prisoners in England and Wales. *International journal of law and psychiatry*, 32(3), 134-141.
- (11) Cooke, D. J., Hart, S. D., Logan, C., & Michie, C. (2012). Explicating the construct of psychopathy: Development and validation of a conceptual model, the Comprehensive Assessment of Psychopathic Personality (CAPP). *International Journal of Forensic Mental Health*, 11(4), 242-252.
- (12) DeMatteo, D., Heilbrun, K., & Marczyk, G. (2006). An empirical investigation of psychopathy in a noninstitutionalized and noncriminal sample. *Behavioral Sciences & the Law*, 24, 133-146.
- (13) Dinić, B. M., Petrović, B., & Jonason, P. K. (2018). Serbian adaptations of the Dark Triad Dirty Dozen (DTDD) and Short Dark Triad (SD3). *Personality and Individual Differences*, 134, 321-328.
- (14) Farrington, D.P. (2010). Family influences on delinquency. In D.W. Springer & A.R. Roberts (Eds.), *Juvenile Justice and Delinquency 10*, 203-222. Sudbury: Jones and Bartlett.
- (15) Furnham, A., Richards, S. C., & Paulhus, D. L. (2013). The Dark Triad of Personality: A 10 Year Review. *Social and Personality Psychology Compass*, 7(3), 199-216.
- (16) John, O.P., Naumann, L.P., & Soto, C.J. (2008). Paradigm shift to the integrative Big Five trait taxonomy: History, measurement, and conceptual issues. In O.P. John, R.W. Robins, & L.A. Pervin (Eds.), *Handbook of personality: Theory and research* (pp. 114-158). New York: Guilford.

- (17) Jonason, P. K., & Webster, G. D. (2010). The Dirty Dozen: A concise measure of the Dark Triad. *Psychological Assessment*, 22, 420–432.
- (18) Jones, D. N., & Paulhus, D. L. (2011). The role of impulsivity in the Dark Triad of personality. *Personality and Individual Differences*, 51(5), 679–682.
- (19) Jones, S. E., Miller, J. D., & Lynam, D. R. (2011). Personality, antisocial behavior, and aggression: A meta-analytic review. *Journal of Criminal Justice*, 39(4), 329–337.
- (20) Junger, M., Greene, J., Schipper, R., Hesper, F., & Estourgie, V. (2013). Parental criminality, family violence and intergenerational transmission of crime within a birth cohort. *European journal on criminal policy and research*, 19(2), 117–133.
- (21) Knežević, G. (2003). *Koreni amoralnosti*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Institut za psihologiju.
- (22) Kujčić, D., Međedović, J., & Knežević, G. (2015). The relations between personality traits and psychopathy as measured by ratings and self-report. *Psihologija*, 48(1), 45–59.
- (23) Hall, J. R., Drislane, L. E., Patrick, C. J., Morano, M., Lilienfeld, S. O., & Poythress, N. G. (2014). Development and Validation of Triarchic Construct Scales From the Psychopathic Personality Inventory. *Psychological Assessment*, 26(2), 447–461.
- (24) Haney, C., Banks, W., & Zimbardo, P. (1973). Interpersonal dynamics in a simulated prison. *International Journal of Criminology and Penology*, 1, 69–97.
- (25) Hanzec-Marković, I., Vujnović-Malivuk, K., & Wertag, A. (2019). Early family experiences, narcissistic traits and adjustment in emerging adulthood. *Psihološka istraživanja*, 22(1), 33–45.
- (26) Hare, R. D. (2006). Psychopathy: A clinical and forensic overview. *Psychiatric Clinics of North America*, 29, 709–724.
- (27) Herberger, J., Magda, E. (2015). Aggression in prison service personnel and its causation. *The Open Criminology Journal*, 8, 12–18.
- (28) Lee, K., & Ashton, M. C. (2012). Getting mad and getting even: Agreeableness and honesty-humility as predictors of revenge intentions. *Personality and Individual Differences*, 52, 596–600.
- (29) Lehmann, J. Y. K., Nuevo-Chiquero, A., & Vidal-Fernandez, M. (2018). The early origins of birth order differences in children's outcomes and parental behavior. *Journal of Human Resources*, 53(1), 123–156.
- (30) Lynam, D. R., Caspi, A., Moffit, T. E., Wikström, P. O., Loeber, R., & Novak, S. (2000). The interaction between impulsivity and neighborhood context on offending: the effects of impulsivity are stronger in poorer neighborhoods. *Journal of abnormal psychology*, 109(4), 563–574.
- (31) McHale, S. M., Updegraff, K. A., & Whiteman, S. D. (2012). Sibling relationships and influences in childhood and adolescence. *Journal of Marriage and Family*, 74(5), 913–930.
- (32) Međedović, J. (2009). Bazična struktura ličnosti i kriminalitet. *Primenjena psihologija*, 2(4), 339–367.
- (33) Međedović, J. (2012). Topography of dishonesty: Mapping the opposite pole of Honesty-humility personality domain. *Primenjena Psihologija*, 5(2), 115–135.
- (34) Međedović, J. (2015). Nomološka mreža psihopatije [Nomological network of psychopathy]. *Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja*.
- (35) Međedović, J. (2017). The profile of a criminal offender depicted by HEXACO personality traits. *Personality and Individual Differences*. 107. 159–163.
- (36) Međedović, J. (2018). Exploring the links between psychopathy and life history in a sample of college females: a Behavioral ecological approach. *Evolutionary Psychological Science*, 4(4), 466–473.

- (37) Međedović, J. (2019). Life History in a Postconflict Society. *Human nature*, 30(1), 59-70.
- (38) Međedović, J., & Bulut, T. (2017). The Mini IPIP-6: Short, valid, and reliable measure of the Six-factor personality structure. *Primenjena psihologija*, 10(2), 185-202.
- (39) Međedović, J., Nešić, M., & Krstić, M. (2018). Dark traits and dark families: Family dysfunctions, psychopathy and sadism as facilitators of adolescent criminal behavior. *Child Friendly Justice* (321-333). Belgrade: Institute of Criminological and Sociological Research.
- (40) Miller, J. D. & Lynam, D. (2001). Structural models of personality and their relation to antisocial behavior: a meta-analytic review. *Criminology*, 39, 765-798.
- (41) Patrick, C. J., Fowles, D. C., & Krueger, R. F. (2009). Triarchic conceptualization of psychopathy: Developmental origins of disinhibition, boldness, and meanness. *Development and psychopathology*, 21(3), 913-938.
- (42) Paulhus, D. L., & Dutton, D. G. (2016). Everyday sadism. In V. Zeigler-Hill, & D. K. Marcus, (Eds.), *The dark side of personality: Science and practice in social, personality, and clinical psychology*, (109-120). Washington, DC: American Psychological Association.
- (43) Paulhus, D. L., & Williams, K. (2002). The dark triad of personality: Narcissism, Machiavellianism, and psychopathy. *Journal of Research in Personality*, 36, 556-568.
- (44) Porter, S., Woodworth, M., Earle, J., Drugge, J. & Boer, D. P. (2003). Characteristics of sexual homicides committed by psychopathic and nonpsychopathic offenders. *Law and Human Behavior*, 27, 459-470.
- (45) Preszler, J., Marcus, D. K., Edens, J. F., & McDermott, B. E. (2018). Network analysis of psychopathy in forensic patients. *Journal of Abnormal Psychology*, 127(2), 171-182. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/abn0000325>
- (46) Radulović, D. M. (2012). Zašto se nakon forenzičkog tretmana hroničnih delinkvenata nekada još više učvrsti njihovo kriminalno ponašanje. *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, 11(2), 340-359.
- (47) Raskin, R., & Hall, C. S. (1979). A Narcissistic Personality Inventory. *Psychological Reports*, 45, 590. <https://psycnet.apa.org/doi/10.2466/pro.1979.45.2.590>
- (48) Rolison, J. J., Hanoch, Y., & Gummerum, M. (2013). Characteristics of offenders: the HEXACO model of personality as a framework for studying offenders' personality. *The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 24, 71-82.
- (49) Sellbom, M., & Phillips, T. R. (2013). An examination of the triarchic conceptualization of psychopathy in incarcerated and nonincarcerated samples. *Journal of Abnormal Psychology*, 122, 208-214.
- (50) Sibley, C. G., Luyten, N., Purnomo, M., Moberly, A., Wootton, L. W., Hammond, M. D., & Robertson, A. (2011). The Mini-IPIP6: Validation and extension of a short measure of the Big Six factors of personality in New Zealand. *New Zealand Journal of Psychology*, 40, 142-159.
- (51) Southard, A. C., Noser, A. E., Pollock, N. C., Mercer, S. H., & Zeigler-Hill, V. (2015). The Interpersonal Nature of Dark Personality Features. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 34(7), 555-586.
- (52) Van Gelder, J. L., & De Vries, R. E. (2012). Traits and states: Integrating personality and affect into a model of criminal decision making. *Criminology*, 50, 637-671.
- (53) Vrućinić, Ž. (2017). Razlike u osobinama ličnosti između osuđenih i neosuđenih osoba-Hexaco model ličnosti kao referentni okvir. *Psihološka istraživanja*, 20(2), 255-271.

- (54) Walters, G. D. (2019). Tracing the delinquency acquisition sequence from older siblings, to friends, to self: A mediation analysis. *Journal of Adolescence*, 75, 113-122.
- (55) Weller, J. A., & Thulin, E. W. (2012). Do honest people take fewer risks? Personality correlates of risk-taking to achieve gains and avoid losses in HEXACO space. *Personality and Individual Differences*, 53, 923–926.
- (56) Zimbardo, P. (2007). *The Lucifer Effect: How People Turn Evil*. London: Rider Books.

PERSONALITY TRAITS AND FAMILY CONTEXT IN PRISONERS, MEMBERS OF THE PRISON SECURITY OFFICERS, AND THE GENERAL POPULATION

The aim of this research is to investigate the differences between members of the prison security service, convicts, and the control group, in the degree of expression of basic personality traits, Dark Tetrad traits, as well as differences in family context variables (family dysfunctions, childhood poverty, and the number of siblings). The sample consisted of three groups of 100 respondents each: sentenced prisoners, prison security officers, and the general population with no history of criminal behavior. We administered the following inventories: Dirty Dozen for Dark Triad traits, Core Sadism Scale - VAST, Mini IPIP - 6 for general personality traits, as well as a scale of adverse environment in childhood. We expected that the Dark Tetrad traits, unfavorable environment and the number of siblings would be the highest in the convicts group; furthermore, this group should have the lowest levels of Agreeableness, Conscientiousness, and Honesty traits. Most of the hypotheses raised have not been confirmed, however, those which were congruent with the data were mostly related to the family context. Discriminatory analysis showed that the general population was characterized by lower Conscientiousness and lower sibling numbers than convicted persons. This analysis further showed that members of the security service are distinguished by better family relationships and higher levels of Honesty trait than convicted persons. Deviations from the hypotheses can largely be the product of methodological limitations of the research - the instruments used and insufficient control in the data collection process.

KEYWORDS: *Personality / Dark personality traits / Family / Convicts / Prison security officers*